

Katarina
Horvat-
Levaj

Đurđica Cvitanović

(1924-2009)

Teško je prihvatiti činjenicu da Đurđice Cvitanović nema više među nama. Osoba koja je u tako zahtjevnoj struci kao što je povijest umjetnosti uspjela u sebi ujediniti znanstvenicu, istraživača, konzervatora, pedagoga i nadasve plemenitu osobu velike dobrote i neiscrpnog optimizma, koji je nije napuštao ni u najtežim trenucima, zaista je ostavljala dojam kao da će živjeti vječno ili barem toliko dugo kao i mi, koji smo bili njezini sljedbenici, suradnici i prijatelji. Ipak, u ovom teškom trenutku može nas tješiti činjenica da je Đurđica Cvitanović bila ne samo uspješna nego i sretna osoba, koja je svoj poziv odradila s osmijehom na licu i koja je svoju misiju dovršila, vidjevši plodove svoga dugogodišnjeg rada – obnovljene spomenike, objavljena znanstvena djela, svoje mlađe kolegice i kolege koji su krenuli njezinim putem i nastavili istraživati teme kojima je ona postavila temelj. Voljena i cijenjena među kolegama, doživjela je javna priznanja, primivši veliki broj nagrada najvišeg ranga.

Iz toga bogatog i ispunjenog života izdvojila bih dva segmenta koji su po mom mišljenju bitni, a koji su možda ostali na stanoviti način u sjeni njezinih velikih postignuća u konzervaciji graditeljske baštine i spašavanju spomenika, naročito tijekom Domovinskog rata. Riječ je o originalnoj metodologiji istraživanja koju je neumorno prakticirala i nesebično prenašala mladim povjesničarima umjetnosti te o značajnim znanstvenim pomacima u tumačenju hrvatske barokne arhitekture.

Od Đurđice Cvitanović – Đeke, kako smo je običavali zvati, imala sam sreću učiti od početka svog rada u struci. Zahvaljujući upravo njoj i moja je generacija povjesničara umjetnosti mogla ranih osamdesetih godina započeti svoju karijeru (kao i generacija ranije pod vodstvom profesora Milana Preloga), praktičnim terenskim istraživanjem gradova u jednom od najljepših krajeva Hrvatske – unutrašnjoj Istri – u Buzetu i okolnim kaštelima. Ova terenska akcija, koju je doktorica Cvitanović vodila u okviru projekta Instituta za povijest umjetnosti zajedno sa svojim dugogodišnjim suradnikom arhitektom Davorinom Stepincem, značila je otvaranje novih horizonata budućim povjesničarima umjetnosti. Ono što je usadila svakom mladom istraživaču bio je ponajprije izravan odnos prema graditeljskoj i umjetničkoj baštini, poštovanje prema spomeniku koji čuva tajne svog nastanka, a koje se mogu odgonetnuti samo pomnim promatranjem, ulaženjem u svaki kutak prostora, kada je u pitanju arhitektura. Nadalje, Đurđica Cvitanović na mlađe je generacije prenijela svijest o vrijednosti naše kulturne baštine i angažiranost na njezinu očuvanju; za nju nije postojala građevina ili umjetničko djelo koji ne bi bili vrijedni maksimalnog truda istraživanja i neumorne borbe za dostojanstvenu prezentaciju. Tako je svaki mladi istraživač, koji je imao tu sretnu priliku da upozna praksu kroz djelatnost Đurđice Cvitanović, zavolio svoju struku, shvatio vrijednost svog poziva i na kraju, najčešće zahvaljujući izravno njoj, dobio posao u struci.

Drugi dio iz širokog spektra djelatnosti doktorice Cvitanović, koji želim ovom prilikom istaknuti, jest neprocjenjiv doprinos interpretaciji barokne arhitekture u Hrvatskoj. Naime, kada se govori o njezinoj znanstvenoj djelatnosti, obično je u prvom planu golema količina obrađenih spomenika, pionirski istraživački pothvati u zaboravljenim regijama, od kojih neke do njezine pojave gotovo da nisu ni imale stručne literature ni konzervatorskog nadzora. Uz spomenutu unutrašnju Istru, to je ponajprije područje Banije, Korduna, Pokuplja i Žumberka, njezin Gorički i Gorsko-dubički arhiđakoniat. No koliko god se istraživanje upravo tih krajeva pokazalo sudbonosno i spasonosno, u najtežim trenucima novije hrvatske povijesti, Đurđica Cvitanović nije zanemarila ni tzv. velike teme. Učinivši korak dalje u odnosu na fundamentalna istraživanja Anđele Horvat, arhivskim radom u zemlji i inozemstvu te dobrim poznavanjem arhitekture susjednih srednjoeuropskih područja znalački je valorizirala upravo ključne spomenike hrvatske barokne sakralne arhitekture.

U tom pogledu ističe se studija o Hansu Alberthalu, graditelju starog tornja zagrebačke katedrale, ali i ideatoru ranobaroknih dvoranskih crkava s unutarnjim kontraforima, tzv. *Wandpfeilerima*, građenih početkom 17. stoljeća u južnoj Njemačkoj i Tirolu. Dovevši isusovačku Sv. Katarinu u Zagrebu u taj kontekst, upravo je ona prva bacila novo svjetlo na tu najznačajniju hrvatsku ranobaroknu crkvu, koja tako od pojednostavnjene kopije rimskog Il Gesù (kako je dotada bila tumačena) postaje jednim od prototipova srednjoeuropske ranobarokne dvoranske crkve. Kao što je lokalna dostignuća u Hrvatskoj znala objaviti u lokalnim časopisima (kako bi stanovništvo nešto naučilo), tako je i ovu studiju europskog značaja objavila u svojevrsnoj

domovini *Wandpfeiler*-crkava, u Voralbergu (*Jahrbuch des Voralberger Landesmuseumsvereins*, 1987). Sudjelovanjem pak u izložbama svih značajnijih crkvenih redova baroknog razdoblja u Hrvatskoj – pavlina (1989), isusovaca (1992) i franjevaca (1999) – navedena je otkrića primijenila na cjelokupan korpus naše ranobarokne redovničke arhitekture.

Dominantni predmet znanstvenog interesa Đurđice Cvitanović, međutim, bile su kasnobarokne centralne crkve. Još davne 1967. godine u svojoj studiji o monumentalnoj ovalnoj crkvi sv. Marije Magdalene u Selima kod Siska na istančan je način razlučila dva ključna utjecaja na formiranje barokne arhitekture u Hrvatskoj, iz Štajerske i iz Beča, argumentirano povezivši ovu izuzetnu crkvu s Bečom, odnosno s drugom generacijom arhitekata sredine 18. stoljeća, nakon Fischera von Ehrlacha i Hildebrandta.

Štajerske pak doprinose formiranju hrvatske barokne arhitekture, napose graditeljske obitelji Carlone, razradila je na tzv. trolisnim crkvama, karakterističnim za pavline. Njezina pak najomiljenija tema – četverolisne crkve i biskup Juraj Branjug kao donator najranije od njih – Sv. Ladislava u Pokupskom – obrađena je u kontekstu ne samo obližnje Štajerske već i vrhunskih dometa češke kasnobarokne arhitekture i pripadnika graditeljske obitelji Dientzenhofer.

Brojni znanstveni članci, studije i knjige Đurđice Cvitanović ostat će polazište svakomu budućem istraživaču baroka. U njezinu velikom poznavanju hrvatske barokne arhitekture leži i prava tajna njezine uspješnosti kao konzervatora, što je i sama često isticala kao svoj glavni životni poziv. ✕

— Govor na komemoraciji održanoj u Muzeju Mimara 26. svibnja 2009.